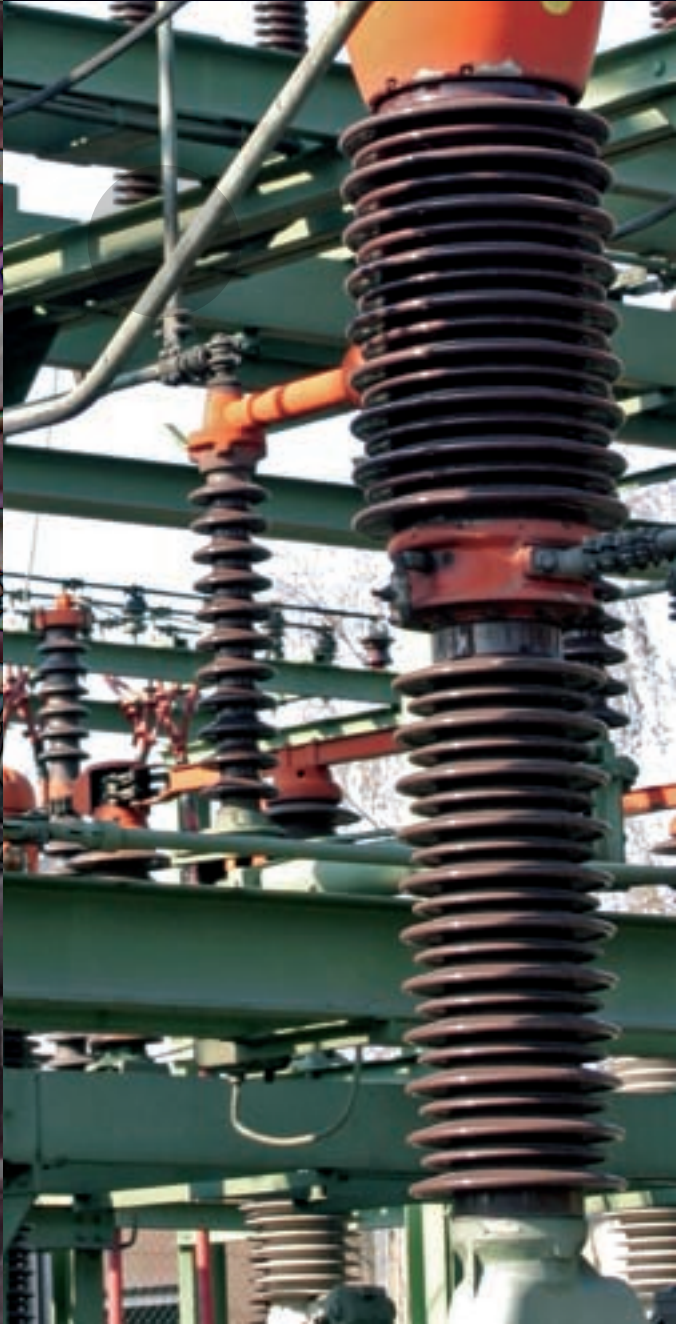
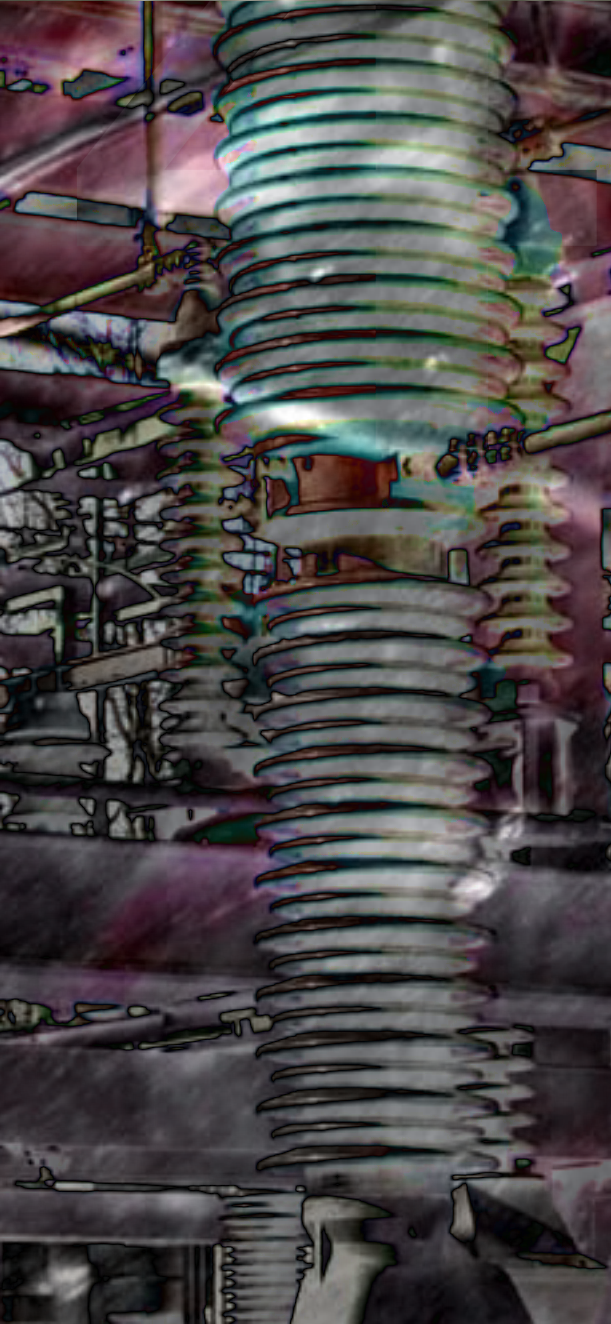

5: Organisering og eierskap i kraftsektoren

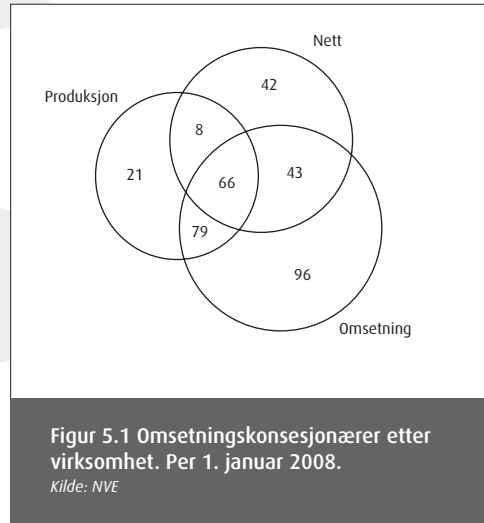
5.1 Organisering og restrukturering i kraftsektoren

Norsk kraftsektor er preget av et stort antall aktører innenfor forskjellige virksomhetsområder. Sektoren er organisert på ulike måter rundt aktivitetene produksjon, overføring og omsetning av kraft. Avhengig av hvilken virksomhet som drives betegnes ofte selskapene som produksjonsselskaper, nettselskaper, omsetningsselskaper, vertikalt integrerte selskaper eller industriverk. I tillegg er det etablert selskaper som kun driver megling og trading av kraftkontrakter. Det er mer enn 420 medlemmer fra 20 land som handler på den nordiske kraftbørsen, Nord Pool. Disse omfatter blant annet kraftselskaper, finansinstitusjoner og enkelte privatpersoner.

Offentlige aktører er betydelige eiere i sektoren, for eksempel er om lag 88 prosent av norsk vannkraftproduksjon offentlig eid. Kombinasjonen av et stort offentlig eierskap og et mangfold av ulike aktører er særegent for den norske kraftsektoren.

5.1.1 Organisering

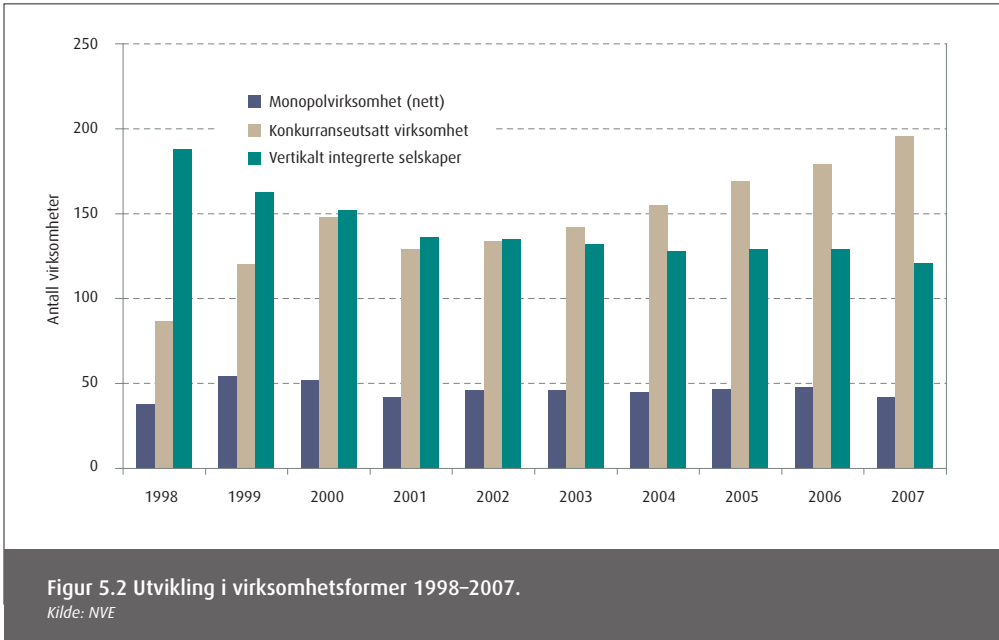
Alle som skal levere og/eller omsette elektrisk energi må ha omsetningskonsesjon, jf. kapittel 4.3.4. Figur 5.1 viser antall selskaper med omsetningskonsesjon fordelt på ulike former for virksomhet per 1. januar 2008. Sirklene som overlapper hverandre illustrerer i hvor stor grad selskapene driver ulike former for virksomhet. Av figuren framgår det for eksempel at det er 66 selskaper som driver både produksjon, nettvirksomhet og omsetning, og at 42 selskaper driver bare nettvirksomhet. Totalt er det 355 selskaper som har omsetningskonsesjon i Norge. Holdingselskaper uten egen konsesjonspliktig virksomhet er ikke inkludert i dette tallet.

Figur 5.2 viser utviklingen i de ulike virksomhetsformene i årene 1998–2007. Fra figuren ser en at antall vertikalt integrerte selskaper¹ har blitt redusert i denne perioden, noe som blant annet skyldes sammenslåinger til større vertikalt integrerte selskaper. Antall selskaper (juridiske enheter) som kun driver konkurranseutsatt virksomhet (produksjon og/eller omsetning) har vært økende siden 1998, med unntak av 2001. I løpet av 2007 steg antallet konsesjonærer som kun driver konkurranseutsatt virksomhet til 196, fra 87 i 1998.

I tråd med Elmarkedsdirektiv II (Direktiv 2003/54/EF) vedtok Stortinget våren 2006 krav om selskapsmessig og funksjonelt skille mellom nettvirksomhet og konkurranseutsatt virksomhet i vertikalt integrerte selskaper som er tillagt systemansvar eller som har over 100 000 nettkunder. Dette kan også bidra til å forklare den reduserte andelen vertikalt integrerte selskaper.

¹ Med vertikalt integrerte selskaper menes her selskaper som driver nettvirksomhet og omsetnings- og/eller produksjonsvirksomhet innen samme juridiske enhet.

5.1.2 Restrukturering av kraftbransjen

Med bakgrunn i dereguleringen av energisektoren i Europa har det pågått en omstrukturering av kraftnæringen i de fleste europeiske land, også på tvers av landegrensene.

I Norge har mange kommuner og fylkeskommuner solgt ut eierandeler i kraftselskapene. Samtidig har det blitt etablert større regionale kraftselskaper som for eksempel Lyse, Agder Energi, BKK og Skagerak Energi, dels gjennom erverv og dels ved fusjoner.

Det har de siste årene vært en betydelig nedgang i restruktureringstakten i Norge i forhold til årene 1999–2001. I likhet med i 2006 ble det i 2007 også gjennomført veldig få transaksjoner. I 2006 var verdien på aksjene som ble omsatt 2,1 milliarder kr. Total verdi på transaksjoner i 2004 var ca. 16 milliarder kroner og i 2003 ca. 9 milliarder kroner.

Et særpreg ved den norske vannkraftsektoren har vært hjemfallsvilkår for konsesjoner gitt til private etter 1917. Vi viser til kapittel 4 for en nærmere omtale av dette. Hjemfallsvilkår har

over tid gjort at private utbygde vannkraftverk etter hvert har gått over i offentlig eie, enten gjennom salg til offentlige eller hjemfall. ESA stevnet Norge for EFTA-domstolen i 2006. I avgjørelsen fra EFTA-domstolen fra 2007 ble det fastslått at tidligere ordning var i strid med EØS-avtalen. Regjeringen fremmet våren 2008 Ot.prp. nr. 61 (2007–2008) som viderefører gjeldende ordning, men endret den på de fire punktene som domstolen pekte på:

- Nye konsesjoner for erverv av eiendomsrett til vannfall kan kun gis til offentlige eiere.
- Erverv av hjemfalte vannfall og kraftverk begrenses til offentlige aktører.
- Adgangen til fornyede konsesjoner for private ved tilbakesalg/leie etter foregrepet hjemfall opphører.
- Salg av mer enn 1/3 av offentlig eide vannfall og kraftverk til private forbys.

Energi- og miljøkomiteens flertall sluttet seg til Regjeringens forslag i Innst. O. nr. 78

(2007–2008). Loveendringene trådte i kraft den 25.9.2008.

Dette innebærer at etter hvert som hjemfallstidspunktet angitt i konsesjonene nærmer seg vil private kraftverk bli solgt til offentlige selskap eller på hjemfallstidspunktet hjemfalle til staten. I begge tilfeller vil restruktureringen fra private til offentlige eiere, som i tidligere år, fortsette.

5.2 Eiere og selskapsformer

Kommuner og fylkeskommuner eier om lag 52 prosent av produksjonskapasiteten i landet. Staten, gjennom Statkraft SF, eier om lag 36 prosent² og private selskaper om lag 12 prosent³. Statkraft ble omorganisert til aksjeselskap 1. oktober 2004, men er underlagt og heleid av statsforetaket Statkraft. Organisering som statsforetak innebærer at staten må være eeneier. For øvrig er det ikke store forskjeller mellom statsforetak og aksjeselskap. Mange selskaper i sektoren har flere eiere og det er stor grad av krysseierskap.

Staten eier 87 prosent av sentralnettet. I tillegg eier private selskaper, fylkeskommuner og kommuner deler av sentralnettet. Statens eierskap til sentralnettet forvaltes gjennom Statnett SF. Kommuner og fylkeskommuner eier det meste av regionalnettene og de lokale distribusjonsnettene.

Det er private eierinteresser innenfor alle virksomhetsområdene (produksjon, overføring og omsetning). Om lag 49 prosent av selskapene der det kun er private eierinteresser er rene omsetningselskaper.

Utenlandske eierinteresser er relativt begrenset i norsk kraftforsyning, men det er enkelte utenlandske selskaper som har fått omsetningskonsesjon i Norge. Disse driver i all hovedsak handel i engrosmarkedet / spotmarkedet. I tillegg har utenlandske foretak kjøpt eierandeler i norske selskaper med omsetningskonsesjon eller opprettet egne norskregistrerte datterselskaper. De utenlandske eierne er konsentrert om selskaper som driver omsetning, men også eierandeler i produksjons- og nettvirksomhet forekommer.

Rundt 80 prosent av selskapene i kraftsektoren er organisert som aksjeselskap, men stadig fler organiseres som konsern. Nærmere 65 prosent av alle omsetningskonsesjonærer er organisert i en konsernstruktur. Om lag 70 prosent av morselskapene har selv konsesjonspliktig virksomhet, mens de resterende ikke driver slik virksomhet.

Per 1. januar 2008 var det i Norge totalt 76 konsern med til sammen 169 datterselskaper. Datterselskap som skal drive konsesjonspliktig virksomhet må ha egen omsetningskonsesjon. Antall konsesjonærer er derfor økende. I figur 5.3 er den selskapsmessige organiseringen per 1. januar 2008 illustrert.

5.3 Selskaper innen ulike virksomhetsområder

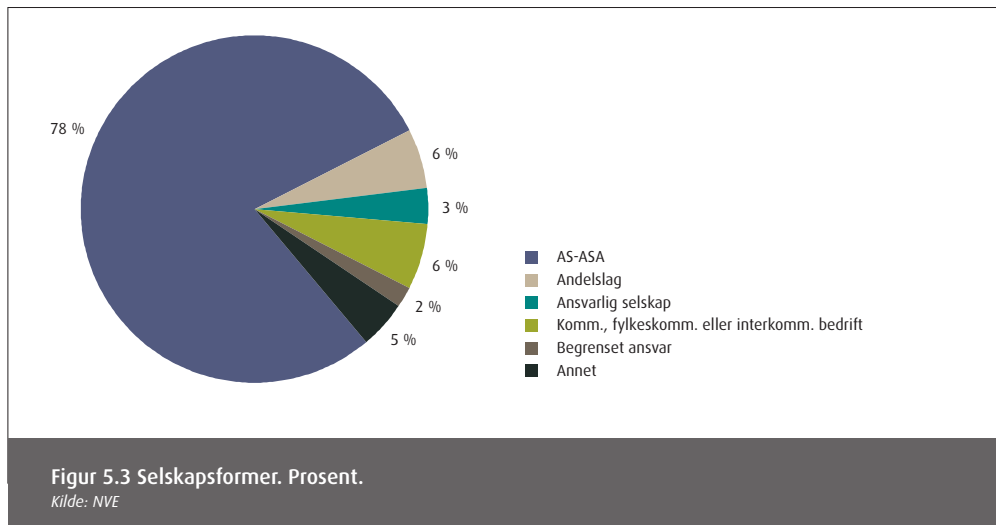
5.3.1 Produksjonsselskaper

Av totalt 174 selskaper som produserer kraft i Norge driver 21 selskaper med produksjon alene.

Tabell 5.1 gir en oversikt over de 10 største kraftprodusentene i Norge per 1. januar 2008. Disse disponerer i overkant av 70 prosent av total midlere produksjonskapasitet i landet, og har installert rundt 75 prosent av total effekt.

2 Staten eier i tillegg 43,82 % av Norsk Hydro som eier kapasitet på 8,5 TWh /år.

3 Flere selskaper har blandet fylkeskommunalt, kommunalt, statlig og privat eierskap. Den prosentvise fordelingen er knyttet til majoritetsieier.

Tabell 5-1 De 10 største kraftprodusentene i Norge per 1. januar 2008.

Omfatter eierinteresser i andre selskap når eierinteressene overstiger 50%.

Kilde: NVE

Produksjonsselskap	Installert effekt			
	Midlere års-produksjon (TWh)	Markeds- andel (prosent)	MW	Prosent
Statkraft Energi AS/Statkraft SF	43,6	33,8	10 670	35,2
E-CO Energi AS	10,0	7,8	2 871	9,5
Norsk Hydro ASA	8,5	6,6	1 828	6,0
Agder Energi AS	7,4	5,7	1 728	5,7
BKK AS	7,0	5,4	1 655	5,5
Lyse Energi AS	5,9	4,6	1 558	5,1
Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk FKF	3,5	2,7	800	2,6
Eidsiva Energi AS	3,1	2,4	757	2,5
Hafslund ASA	2,7	2,1	504	1,7
Sunnhordland Kraftlag AS	1,6	1,2	491	1,6

De fleste produsentene er eid av fylkeskommuner og kommuner. Ofte eier flere kommuner kraftselskap sammen.

Av de privateide produksjonsselskapene er 24 industriverk som i all hovedsak produserer kraft til egen industrivirksomhet. Disse selskapene har omsetningskonsesjon etter forenklede vilkår, jf. kapittel 4.3.4., og er ikke inkludert i oversikten ovenfor.

5.3.2 Nettselskaper

Totalt er det 159 selskaper som har nettvirksomhet på ett eller flere nivå (distribusjonsnett, regionalnett eller sentralnett). Av disse er 42 rene nettselskaper, jf. figur 5.1. De fleste nettselskapene er helt eller delvis eid av en eller flere kommuner. Statnett SF, som eier om lag 87 prosent av sentralnettet, er eid av staten.

Tabell 5.2 viser de 10 største nettselskapene og distribusjonsdelen av vertikalt integrerte selskaper per 1. januar 2007 fordelt etter antall kunder og sluttlevering.

Tabell 5-2 De 10 største nettselskapene (distribusjonsnett) per 1. januar 2007.

Kilde: NVE

Nettselskap	Antall kunder	Overført mengde GWh/år
Hafslund Nett AS	525 468	14 966
BKK Nett AS	182 038	5 150
Skagerak Nett AS	176 017	5 226
Agder Energi Nett AS	159 287	3 734
Eidsiva Energinett AS	134 234	3 951
Lyse Elnett AS	118 880	3 613
Fortum Distribusjon AS	98 079	2 297
Trondheim Energiverk Nett AS	93 574	2 260
Nett AS	79 004	2 001
Troms Kraft Nett AS	66 652	2 059

5.3.3 Vertikalt integrerte selskaper

Vertikalt integrerte selskaper eier både nett og kraftproduksjon og/eller kraftomsetning. Det er totalt 117 selskaper som driver både konkurranseutsatt virksomhet (produksjon og/eller omsetning) og nettvirksomhet. Av disse driver 66 selskaper både produksjon, omsetning og nettvirksomhet. Tallene gjelder vertikalt integrerte selskaper som driver nettvirksomhet og omsetnings- og/eller produksjonsvirksomhet innen samme juridiske enhet, ikke konsern med adskilt virksomhet i ulike datterselskap.

5.3.4 Omsetningsselskaper

Omsetningsselskaper kjøper kraft i markedet for videresalg. Av totalt 284 selskaper som driver kraftomsetning, er det 96 som har omsetning som eneste virksomhet.

Tabell 5.3 viser de 10 største omsettere av elektrisk energi fordelt etter levering til sluttbrukere i 2006. Tabellen viser total omsetning

og omsetning fordelt på husholdninger (inkludert fritidsboliger) og annen virksomhet. De to største omsetterne, Statkraft Energi AS og Norsk Hydro Produksjon AS leverer kun til industri og næringsvirksomhet.

5.3.5 Kraftmeglere og -tradere

Kraftmeglere kjøper ikke kraft selv, men formidler kjøp og salg av kraft på vegne av en kunde. Krafttradere kjøper eller selger kraft og tar selv en posisjon i markedet. Virksomhet som megler eller trader i det finansielle markedet krever ikke omsetningskonsesjon. Kjøp og salg av kraft i det fysiske markedet derimot, krever omsetningskonsesjon.

Tabell 5-3 De 10 største omsettere av energi i 2006 (GWh/år).

Kilde: NVE

Selskap	Total omsetning	Husholdninger Hytter/fritidshus	Annen virksomhet*
Statkraft Energi AS	18237	0	18237
Norsk Hydro Produksjon AS	11495	0	14495
Fjordkraft AS	8693	3926	4767
Hafslund Strøm AS	6766	3849	2927
LOS AS	5326	2571	2755
Eidsiva Energi Marked AS	3290	1556	1734
Lyse AS	2983	1708	1275
NorgesEnergi AS	2970	2957	13
Troms Kraft Marked AS	2742	896	1846
Statoil Norge AS	2731	2500	231

* Industri og annen næringsvirksomhet

5.4 Statnett SF

Statnett SF har ansvar for en samfunnsøkonomisk rasjonell drift og utvikling av det sentrale overføringsnettet og er operatør for hele sentralnettet. Statnett SF har også systemansvaret på kort og lang sikt. Å være systemansvarlig innebærer at foretaket koordinerer driften av det samlede norske kraftsystemet slik at produksjonen av kraft til enhver tid er lik forbruket.

Gjennom St.meld. nr. 18 (2003–2004) Om forsyningsikkerheten for strøm mv. ble det foretatt en klagjøring av systemansvaret i svært anstrengte kraftsituasjoner (SAKS). Statnett har ansvaret for løpende å utrede og utvikle nødvendige virkemidler for å sikre momentan balanse gjennom perioder med en svært anstrengt kraftsituasjon. Blant disse virkemidlene er avtaler om energioptasjoner i forbruk og bruk av reservekraftverk. Statnett

har også ansvaret for å løpende vurdere hvorvidt nye virkemidler er nødvendig for å sikre den momentane balansen på en bedre måte enn i dag.

Videre spiller Statnett en sentral rolle i utvikling og drift av overføringsforbindelsene til utlandet. Dette innebærer blant annet et utstrakt samarbeid med de systemansvarlige selskapene og regulatorene i de andre nordiske landene. Dette samarbeidet er et viktig grunnlag for det nordiske kraftmarkedet. De nordiske systemansvarlige deltar i dag i samarbeidsorganisasjonen Nordel, men vil i tiden fremover (f.o.m. utgangen av 2008) samarbeide gjennom den europeiske organisasjonen for systemoperatører, ENTSO-E⁴. De nordiske regulatorene deltar i samarbeidsorganisasjonen NordREG. Det nordiske kraftmarkedet er nærmere omtalt i kapittel 7.4 og 7.5.

⁴ European Network of Transmission System Operators for Electricity (ENTSO-E)

Nord Pool-gruppen organiserer både det fysiske og det finansielle markedet for krafthandel i Norden. Nord Pool Spot AS, en separat enhet innenfor Nord Pool- gruppen, regulerer den fysiske krafthandelen på den nordiske kraftbørsen. Nord Pool Spot AS eies i dag av de nordiske systemoperatørene i fellesskap.

5.5 Regnskapsmessige nøkkeltall for kraftselskapene

Kraftselskapene hadde i 2006 et driftsresultat på 30,3 milliarder kroner, mot 24,9 milliarder kroner i 2005⁵. Årsresultatet var 17,5 milliarder kroner i 2006 mot 13,3 milliarder kroner

året før, se tabell 5.4. Utbetalt utbytte i 2006 var på 5,4 milliarder kroner, mens det i 2005 var på 4 milliarder kroner. Dette utgjorde ca. 31 prosent av årsresultatet i 2006. Dette er omtrent tilsvarende som for 2005 da utbyttet utgjorde ca. 30 prosent av årsresultatet. Bokført total kapital i 2006 var 256,2 milliarder kroner, med en bokført egenkapitalandel på om lag 45 prosent.

Total kapitalens rentabilitet før skatt – totalrentabiliteten⁶ – lå på 13 prosent i 2006 mot 9,8 prosent i 2005. Ved beregning av totalrentabiliteten er det tatt hensyn til finansinntekter, men ikke til ekstraordinære poster. Egenkapitalrentabiliteten⁷ etter skattekostnader økte fra 10,9 prosent i 2005 til 15,1 prosent i 2006.

⁶ Totalrentabiliteten = ((resultat før ekstraordinære poster + rentekostnader) / gjennomsnittlig total kapital) x 100. Gjennomsnittlig total kapital er snittet av total kapitalen per 1.1. og 31.12.

⁷ Egenkapitalrentabilitet etter skatt = ((resultat før ekstraordinære poster – skattekostnad) / gjennomsnittlig egenkapital) x 100. Gjennomsnittlig egenkapital er snittet av egenkapitalen per 1.1 og 31.12.

Tabell 5-4 Regnskapsmessige nøkkeltall 2005 – 2006.*Kilde: SSB*

Regnskapsmessige nøkkeltall, milliarder kroner	2005	2006
Driftsinntekter	127,9	127,1
Driftsresultat	24,9	30,3
Resultat før ekstraordinære poster	22,7	30
Resultat før skattekostnader	22,7	30
Årsresultat	13,3	17,5
Utbytte	4	5,4
Omløpsmidler	52,1	51,8
Kraftstasjoner, fallretter, reguleringer	95,8	98,4
Nettanlegg	48	48,1
Øvrige anleggsmidler	51,5	59,1
Kortsiktig gjeld	50,8	55,8
Langsiktig gjeld	77,8	84,4
Egenkapital	118,8	116
Totalkapital	247,4	256,2
Totalrentabilitet før skatt, prosent	9,8	13
Egenkapitalrentabilitet etter skatt, prosent	10,9	15,1